

RODINNÝ DŮM ZA PADESÁT LET ?

„Neexistuje konečný bod, v němž je možné definitivně dosáhnout rovnováhy“.
Ernesto Laclau, Chantal Mouffe

Když Miloš Zeman zkusil pár měsíců před listopadem 1989 v populárním Těčku (magazín o technice, který míval v osmdesátých letech minulého století špičkovou úroveň i popularitu) předpovědět budoucí vývoj naší společnosti, rozepsal se o jakýchsi kondenzačních jádrech slušovického typu, která budou postupně perestrojkově hypertrofovat, až zachvátí celou naši ekonomiku. Od profesionálního prognostika to byla blamáž opravdu politováníhodná.

Inu, předpovídat vývoj čehokoli do budoucnosti má svá omezení a není-li člověk zrovna prorok starozákonního stříhu, měl by se do podobných úvah pouštět jen velmi opatrně. Omezení, která nám diktuje naše nevědomost či předpojatost, osobní ustrojení i subjektivní svět privátních prožitků, nás limitují mnohdy tak, že výhled přes tuto hromadu už neumožní ani sebeúpornější stoj na špičkách. Ještě že už alespoň své falešné proroky nekamenujeme !

Přesto ale: to, co nás čeká, má pro každého nesmírnou přitažlivost. Kam se pootočí briliant architektury rodinného domu v budoucích létech a která z jeho plošek bude zářit nejvíce ? Bude můj dnešní moderní dům v polovině 21. století ještě alespoň „moderní“ ? Co z dnešních architektonických a stavebních praktik přetrvá a co se naopak beznadějně přežije ? A konečně ovšem: zmenší se propast mezi tím, co za dobrou architekturu rodinného domu považují architekti a teoretici architektury, a tím, co za ni považuje dnešní převažující klientela, nebo se naopak tato Macocha ještě více rozestoupí ?

K tomu, abychom do vod předpovědí mohli vplout na škuneru alespoň trochu oplachtěném, musíme si zrekapitulovat vývoj v téhle oblasti asi tak stejnou dobu nazpět.

V „sladkých“ šedesátých létech přece jen trochu popukaly ledy na našem návesním rybníčku, pár lidí vycestovalo na západ (a někteří se ovšem vrátili), několik zajímavých zahraničních časopiseckých titulů si našlo cestu alespoň do jediné (sic !) trafiky v Praze a snad i celé tehdejší ČSSR v Jungmannově ulici (Schöner Wohnen, Domus, Architectural Review, Häuser, Deutsche Bauzeitschrift...) a veřejnost se začala po dlouhém půstu zajímat o otázky bydlení.

Standardní rodinný domek tehdy byl z vulgarizovanou nápodobou prvorepublikové vilky takřka bez výjimky a „moderní“ většinou sestávalo z nasazování excentrických, široce rozkročených střech, používání břizolitu a prvních nasmělých pokusů o velké prosklené plochy, vyplněné okny v rámech s tepelnými mosty jak Golden Gate

Bridge. Zajímavé ovšem bylo, že počet dokončovaných rodinných domků u nás v šedesátých letech stále klesal, lidé se stěhovali do měst, což znamenalo jediné - byt v paneláku nebo v lepším případě v družstevním bytovém domě. V územních plánech měst byly plochy pro nízkopodlažní obytnou výstavbu, tím spíše individuální, zcela okrajovou záležitostí, parcela pro výstavbu rodinného domku v Praze, Brně či Plzni pak exkluzivitou, vyhrazenou většinou jen tehdejší nomenklatuře.

Zajímavých a architektonicky kvalitních rodinných domů, většinou rozvíjejících domácí tradici funkcionalistickou, či majících pro tato léta typickou brutalistní formu, není mnoho. Architekti milovali neomítaný beton, stavby z něho byly sice poněkud „špalkovité“, ale ekonomické a na stavební práce nenáročné. Udivovaly svou lakoničností a veřejnost je velmi rychle přijala jako projev modernity a výtvarného směřování doby.

Ze skandinávského severu k nám koncem šedesátých a zvláště v sedmdesátých letech zavanulo kouzlo přízemních staveb se zvýrazněnými horizontálními liniemi, většinou se střechami plochými či sedlovými o nepatrném sklonu. V půdorysném uspořádání do tvaru písmene L či ještě lépe U nebo T byly schopny vymezit na stavební parcele určitý uzavřený či polouzavřený prostor, atrium. Vzpomínám na dvě knihy, které tehdy ovlivnily myšlení celé řady domácích architektů: Rodinné domky v zahraničí (F. Kobosil, S. Koláček, 1972) a Současná finská architektura (V. Dlesek, 1975). Těžké dřevěné římsy či okapové lemy a velké prosklené plochy bez drobnějšího členění, domácí sauna a posuvné vnitřní příčky, stejně jako celková neokázalost a tvarová samozřejmost takové architektury rodinného domu - to vše nás tehdy na fakultě architektury velmi oslovovalo. Vůně borovic a bříz, která z těchto domků číší, se však u nás masověji neprosadila: atriové domky se staly spíše obydlím intelektuálů a když dnes procházím některé jejich nemnohé čtvrti (např. v Plzni na Doubravce) nemohu nevidět, že i ony prošly většinovým „skluzem“ ke kýči. Z dodatečných lucerniček nad vchody či betonových balustrádek kolem vstupu mě jímá opravdový smutek.

Přesto snad právě tady začalo něco, co vnímáme v naší společnosti se stále větší naléhavostí: totiž důkladné a hluboké oddělení většinového vkusu od toho, co za slušnou architekturu rodinného domu považují architekti, teoretici architektury a výtvarně vzdělaní intelektuálové. Náhle se ostře ukazuje, že není jedna pravda v architektuře. Ne, že by to tak nebyvalo i dříve, avšak např. v první polovině 20. stol. dokázala společnost ocenit opravdové architektonické výkony ještě většinově a nejrůznější nápodobou se jim větší či menší měrou cíleně přibližovat.

Situace záhy dospěla až k proklamacím, že dům má být všední, jeho tvůrce se má co nejvíce upozadit a preferovat své *ne-nápady*, neboť sám *nápad* je nepřípustným vyvýšením jeho privátní tvůrčí agónie. Dvě největší jména naší architektury posledního půlstoletí, Karel Hubáček a Alena Šrámková, prostoupeni pocity pokory a poučení naší tehdejší vypínavou realitou (jejíž vnitřek ovšem páchnul dosti hnilobně !), nastolují požadavek všednosti, prostoty a kontextuálnosti. Od nich už vede přímá sukcese ke zcela současné minimalistické architektuře a ovšem i k její určité veřejné izolovanosti, alespoň pokud jde o rodinný dům.

Dříve jakoby domy mluvili obecnější řečí. Dnes je vše komplikovanější a interpretačně nejednoznačnější. Předvádivé a prolhané podnikatelské baroko, tvořící devět desetin soudobé produkce rodinného bydlení, válčuje tuto zemi už patnáctý rok. Osmělím se tu však vyslovit předpoklad, že to není jen můj optimismus, který ve scénáři vývoje, čekajícího nás v příštích několika desítkách let, sype do takto rozjetého soukolí písek. Vede mě k tomu tato úvaha: dobré stavební dílo povstává výlučně ze spolupráce architekta a klienta, erudovaného i empatického architekta a přemýšlivého i kultivovaného klienta. S mnohými lidmi ani architekt s postojí velmi pevnými nic nezmuže, to je pravda, vznikne-li z toho ovšem hloupý a procovský dům, padá vina jednoznačně na jeho hlavu: měl včas zařadit zpátečku. Bezprostředně po listopadu bylo hlavní řečiště architektury rodinného domu zanášeno sedimenty realizací hodně podbíživých, opírajících se o historizující dekor (bez jeho pochopení, ovšem) a povýšenou sufizantnost tehdejších zbohatlických „rychlokvašek“. Obracet se v přeryvových dobách k „historickým kořenům“ je ostatně dosti obvyklé. Vždyť třeba i tak přesvědčený modernista, jakým byl Bohuslav Fuchs, stavěl za okupace v novém romantickém stylu... A protože je stejně tak přirozené napodobovat styl ekonomicky i společensky úspěšných, rozlila se brzy tahle řeka opravdu široko, až zaplavila celý český dolík. Nevidím způsob, jak by bývalo bylo možné se něčemu podobnému vyhnout, asi to opravdu přijít muselo. Jsem však přesvědčen, že postupem doby, zpočátku možná trochu stranou veřejného zájmu, vzniklo přece jen dost rodinných domků, které se tomuto trendu vymkly opravdu jaksepatří. Také mnoho architektů se postupně vzpamatovalo a ubralo na dekorativnosti a pouťové romantičnosti svých staveb. Minimalistická střízlivost a kultivovaná prostota začínají být „in“. S radostí vídávám v posledních létech, že tyto příklady už dokonce začínají „táhnout“.

O co půjde dále, v nejbližších desetiletích ? Technologické modernizace všeho druhu sviští kolem našich uší s pořád větší akcelerací, do stavitelství přinášejí stále nové materiály a postupy,

dokonce takové, které byly i v horizontu jediného desetiletí nazpět nepředstavitelné. Kdo si před listopadem uměl představit celulární sklo („černý polystyren“), nahrazující první vrstvu cihel nad základovou deskou a dokonale tepelně izolující onu problematickou spáru mezi podlahou a obvodovou stěnou? Okna se součinitelem tepelného odporu U_N nižším než $0,85 \text{ W/m}^2\cdot\text{K}$? Velkoplošné, takřka nezničitelné obkladové desky, střešní fólie či fasádní nepropustné membrány, vyráběné z ropných derivátů? Přesto své domy kryjeme pálenými taškami jak v dobách starověkého Říma a ocelové zárubně jsem v interiéru neprojektoval už patnáct let, neboť vítězí klasická dřevěná „futra“. *„Stále více si tedy uvědomujeme rozpor mezi zvyšujícím se tempem technologického pokroku a naší neschopností asimilovat jeho důsledky, ať již kulturně nebo jinak“*, píše Kenneth Frampton ve svých Nevčasných úvahách o budoucnosti nového. *„Je zřejmé, že bez ohledu na zdatnost architekta nelze dosáhnout žádných ... výsledků bez vědomé kultivace klientely, citlivé vůči politickým a kulturním důsledkům vývoje světa, vytvořeného člověkem“*.

Postoje klientů tak budou i nadále určující a i budoucí praxe bude nutně pluralitní. Při zběžném (a ovšem mylném!) pohledu se zdá, že v situaci současné i budoucí otevřenosti v podstatě jakékoli národní ekonomiky a oslabené schopnosti státu kontrolovat svůj osud či dokonce identitu, stojí moderní (tzn. také právě technologickými inovacemi) „nabitá“ architektura rodinného domu v opozici proti místní tradici, universalismus proti regionalismu. Naše podnikatelské baroko tak za pár let může působit jako národní identifikační kód, bez ohledu na to, vnímáme-li to dnes jako scénář doslova hororový. Tzv. sorela, tzn. domy z prvních poválečných pětiletěk, ověšené novým dekorem bolševické agitační symboliky, už tak ostatně dnes nahlížíme. Proč však nelze chápat vztah mezi pocitem místní identity, o který by nám ovšem mělo jít velmi naléhavě, a modernitou mezinárodního slohu, jako antagonistický? Domnívám se, že moderní kultura prvorepubliková a i několik realizací 2. pol. 20. stol. vytvořily u nás dosud ne plně zhodnocené pozadí, velmi moderní background národní architektury rodinného domu, příjemně nezávislý na mediálním kultu mezinárodních architektonických hvězd.

Celá řada zemí v posledních desetiletích šla podobnou cestou a vytvořila vysokou kvalitu národní architektonické kultury (např. Finsko, Francie či Japonsko). A mnohé z nich měly dokonce výchozí pozici složitější než Česká republika na prahu 21. stol. Dolovat jakési hlubší národní kořeny budoucí architektura rodinného domu okrajově sice může a asi i bude (a našim památkářům to ovšem bude báječně konvenovat!), stane se však v důsledku toho nejspíše pouhým architektonickým klišé a folkloristickým ornamentem turistických

destinací. Nápodoba historických realizací je prázdným gestem a má s požadavkem kontextualismu (tzn. přitakání kontextu daného místa) společného jen velmi málo. A to je řeč o věrné, slohově přesné nápodobě. (Podnikatelské baroko ani takové zdaleka není, jeho zdobivá načinčanost je jen karikaturou slohů minulosti).

Řeka budoucí architektury bude mít mnoho ramen, bifurkace jejího toku budou nastávat s každým novým impulsem generačním, společenským i politickým. Tak, jako věřím ve smysl plurality a demokratického uspořádání společenských poměrů, musím ovšem připustit, že každý z nás bude i v budoucnosti zajisté konfrontován s rodinnými domky, které bude mít chuť vyhodit do povětří, i s domy, před kterými smekne. Aby budoucí modernita architektury rodinného domu v Česku nesklouzla do univerzality bez vůně na straně jedné a romantizujícího „památkářského“ regionalismu či dokonce nějakého dalšího procovského „baroka“ na straně druhé, bude úkol dobrých architektů a jejich čím dál více kultivovaných klientů v téhle zemi i v příštích padesáti létech.

Ing. arch. Jan Rampich